

Aktualūs poveikio visuomenės sveikatai vertinimo klausimai 2020 m.

Kokie dažniausi netikslumai ir klaidos planuojamos ūkinės veiklos poveikio visuomenės sveikatai (toliau – PVSV) ataskaitose?

Atsakymas.

Pažymime, kad šis atsakymas parengtas remiantis Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie SAM pateikta informacija.

PVSV ataskaitų dažniausiai pasitaikančias klaidos ir netikslumai:

1. PVSV ataskaitoje pateikiama dviprasmiška informacija, pvz. nurodoma, kad planuojama ūkinė veikla bus neterminuota, tačiau tolimesniuose PVSV ataskaitos puslapiuose nurodyta, kad ši veikla bus vykdoma iki tam tikrų metų.
2. PVSV ataskaitos tekste minimi paveikslėliai (ilustracijos) nėra pateikiami, pvz. nurodyta, kad planuojamos ūkinės veiklos vietos nuotrauką žiūrėti „pav. 2“, tačiau toks „pav. 2“ nebūna pateiktas arba nesutampa minimų paveikslų numeracija, eiliškumas ir pavadinimai.
3. Dažnai PVSV ataskaitose minimi visuomenės sveikatą įtakančių aplinkos veiksnių ir jų poveikio apibūdinimas būna pateikti be nuorodų į mokslinių tyrimų įrodymus, pvz. nurodoma, kad esant didesniai kaip 8 m/s vėjo greičiui, aplinkos triukšmas dažniausiai užgožia šiuolaikinių vėjo jėgainių skleidžiamą triukšmą arba nurodoma, kad planuojama ūkinė veikla kvapų neskleis, tačiau nepateikiamos nuorodos į literatūros ar mokslinių tyrimų šaltinius.
4. PVSV ataskaitoje nenurodomos ir nenagrinėjamos visos numatomos vykdyti planuojamos ūkinės veiklos. Pvz., ataskaita parengta apvalios medienos ruošinių ir apvalių pagaliukų ledams gamybai, tačiau išanalizavus PVSV ataskaitos medžiagą paaiškėja, kad be planuojamų gaminti apvalios medienos ruošinių, apvalių pagaliukų ledams planuojama ir briketų arba granuliuotų ledų gamyba.
5. Dažnai pateikta netiksli informacija apie planuojamos ūkinės veiklos gretimybes, pvz., nurodoma, kad tam tikru atstumu gyvenamųjų ir visuomeninės paskirties statinių nebus, tačiau nuvykus į vietą (jeigu yra galimybės) išsiaiškinama, kad minimu atstumu patenka aukščiau minėti objektai.
6. Pasitaiko, kad ataskaitos rengėjo nurodomi taršos šaltinio įvesties duomenys nesutampa su sklaidos modeliavime pateiktais duomenimis, pvz. PVSV ataskaitoje nurodytam oro taršos šaltiniui 001 buvo įvesti mažesni anglies monoksido (0,01 g/s vietoje 0,096 g/s), azoto oksidų (0,014 g/s vietoje 0,02 g/s) ir kietųjų dalelių (0,003 g/s vietoje 0,029 g/s) momentinės emisijos teršalų kiekiai, kas galimai įtakoja klaidingo modeliavimo/skaičiavimo pateikimą.
7. Nenurodoma, ar apskaičiuotas triukšmo lygis, oro tarša buvo įvertinta kartu su foniniu aplinkos keliamu triukšmu, oro tarša.
8. Modeliuojant oro taršą, triukšmą, nenurodomi visi taršos šaltiniai, kurie būna paminėti PVSV ataskaitų tekstinėje dalyje, tačiau prieduose (sklaidos žemėlapiuose) šie šaltiniai neatžymėti t. y. jie nebūna įtraukti.
9. PVSV ataskaitose dažnai minimi įvairūs „specialūs įrenginiai“, pvz. pasibaigus gamybos procesams, atliekamas įrangos plovimas ir panaudotas vanduo yra surenkamas bei išvalomas „specialiame įrenginyje“, tačiau neaprašoma, koks tai įrenginys.
10. PVSV ataskaitose minima, kad susidarys tam tikras kiekis teršalų, tačiau nėra apibrėžta per kurį laikotarpį tie teršalai susidarys (dieną, savaitę, mėnesį, metus ir pan.).

11. Trūksta informacijos apie numatomas avarines situacijas ir jų profilaktines priemones, pvz. PVSV ataskaitoje minima, kad vykdomai veiklai (PVSV daryta vykdomai veiklai) avarinių situacijų nėra buvę, o NVSC yra gavęs informaciją iš kitų institucijų, kad toje veikloje jau yra įvykusi avarinė situacija (pvz., išsiliejo iš sрутų rezervuaro srutos į aplinką ir nutekėjo į vandens telkinius).
12. Neteikiamas visų ūkinėje veikloje naudojamų technologijų aprašymas, esamų ir planuojamų įrenginių išdėstymo planas, ypač, jei veikla esama ir plečiama, bet prieš tai nebuvo atliktas PVSV, teikiama informacija tik apie naujas technologijas, naujus įrenginius.
13. Analizuojant planuojamos ūkinės veiklos oro taršą, kvapus, triukšmą, neįvertinami visi stacionarūs ir mobilūs taršos šaltiniai, neišanalizuojami visi susidarantys teršalai. Taršos šaltinių kiekis, parametrai įvairiose ataskaitos vietose nesutampa.
14. Nepateikiamos stacionarių triukšmo šaltinių gamintojų techninių specifikacijų kopijos, nenurodomas stacionarių triukšmo šaltinių darbo pobūdis ir darbo laikas.
15. Nepateikiami visi įmonės ir su ja susijusių triukšmo šaltinių spinduliuojamo triukšmo duomenys, mobiliųjų triukšmo šaltinių judėjimo maršrutai įmonės teritorijoje, galimi su įmonės veikla susijusių mobiliųjų triukšmo šaltinių privažiavimo maršrutai, darbo laikas ir judėjimo sąlygos. Įmonės teritorijoje esančios automobilių stovėjimo aikštelės nevertinamos kaip plotiniai taršos šaltiniai.
16. Aprašant triukšmo šaltinius, priimama, kad gamybiniai įrengimai darbo zonose neviršys 85 dB(A) skleidžiamo triukšmo lygio, tačiau nepatikslinami sprendiniai, kokiomis priemonėmis bus užtikrinamas ne tik darbuotojų maksimaliai leistinas patiriamas 85 dB(A) lygio triukšmas (galimai pasiekiamas naudojant asmenines darbuotojų apsaugos priemones), bet ir viso pastato patalpų erdvėje.
17. Ūkinėje veikloje numatant naudoti filtrus, neteikiami jų valymo efektyvumą pagrindžiantys dokumentai.
18. Teikiant triukšmo modeliavimo žemėlapius, aiškiai nepateikiamos triukšmo lygio izolinijos ties sklypo ribomis, dažnai sklypo riba persidengia su triukšmo izolinijomis ir trukdo identifikuoti numatomą triukšmo lygį ties sklypo ribomis.
19. Dažnai pastebimas „išmanus“ ūkinės veiklos keliamas triukšmas, kuris ties sklypo riba staigiai sumažėja iki leidžiamo lygio. Susiduriame su atvejais, kai po tokio modeliavimo, vykdamas statybos užbaigimo procedūras ir atliekant triukšmo matavimus, nustatomi triukšmo viršijimai už sklypo ribos.
20. Nepateikiamas Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 7 straipsnyje nurodytas į sanitarinės apsaugos zoną patenkančio Nekilnojamojo turto registre įregistruoto žemės sklypo savininko, valstybinės ar savivaldybės žemės patikėtinio rašytinis sutikimas.
21. Teikiant informaciją apie naudojamus probiotikus, nepateikiami jų efektyvumą pagrindžiantys dokumentai, nenurodomas jų naudojimo dažnumas, technologija.
22. Atliekant ūkinės veiklos keliamo triukšmo lygio vertinimą, neteikiamas suminis triukšmo lygis, o pateikiamas atskirai nuo stacionarių ir atskirai nuo mobiliųjų triukšmo šaltinių.

Ar yra parengtos planuojamos ūkinės veiklos kvapų valdymo rekomendacijos?

Atsakymas.

Rekomendacijos kvapų, išsiskiriančių vykdamas tam tikras ūkinės veiklas, valdymui (toliau – Rekomendacijos) yra parengtos ir pateiktos Aplinkos apsaugos agentūros prie Aplinkos ministerijos interneto svetainėje <http://gamta.lt/files/Kvapų%20rekomendacijos,%202020.05.26.pdf>

Rekomendacijos skirtos asmenims, vykdančioms ūkinę veiklą, kurios metu į aplinką išsiskiria kvapai. Rekomendacijose pateikiami metodai ir technologijos, kurios gali būti pasirinktinai taikomos, siekiant išvengti ūkinės veiklos skleidžiamo kvapo ir (arba) kvapo neigiamo poveikio arba, jei tai neįmanoma, jį sumažinti.

Kyla klausimų dėl kvapų vertinimo metodų taikymo.

Pvz., kai kurie PAV, PVSV ataskaitų rengėjai vertindami ūkinės veiklos keliamus kvapus taiko šiuos skaičiavimus (taškiniams taršos šaltiniams): pirmiausia apskaičiuojama kiekvieno teršalo kvapo koncentracija pagal šia formulę:

$$D_{kvapo} = \frac{C_{teršalo}}{T}; \text{OU}_E/\text{m}^3$$

kur:

D_{kvapo} – kvapo koncentracija, OU_E/m^3 ;

$C_{teršalo}$ – teršalo koncentracija, mg/m^3 ;

T – teršalo kvapo slenksčio vertė, mg/m^3 .

Vėliau taikoma Kvapų metodinėse rekomendacijose nurodyta formulė (82 psl.), pagal kurią teršalo kvapo koncentraciją (OU_E/m^3) padauginus iš taršos šaltinio srauto debito (m^3/s), gaunama kiekvieno teršalo kvapo emisija (OU_E/s). Tuomet kvapo emisijos duomenys suvedami į teršalų modeliavimo programą.

Ar šis metodas tinkamas ūkinės veiklos sukeliamų kvapų vertinimui? Jei metodas nėra tinkamas, kaip gali būti atliekamas kvapų vertinimas, kai pvz. nėra galimybės atlikti faktinių kvapų matavimų kvapo emisijoms nustatyti, ar negalima pasinaudoti literatūroje pateiktos kvapo emisijomis?

Atsakymas.

Šis atsakymas parengtas konsultuojantis su Nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros laboratorijos specialistais.

Kadangi jokių patvirtintų metodikų kvapo vertinimo nėra ir kiekviena situacija yra individuali, todėl yra sunku daryti apibendrintą išvadą dėl kvapų vertinimo metodų taikymo skirtingomis aplinkybėmis.

Rekomenduojama atliekant kvapo koncentracijos vertinimą prioritetą skirti šiems duomenims:

1. Faktiniai kvapo matavimai.
2. Kvapo emisijos iš mokslinių šaltinių.
3. Kvapo vertinimas pasinaudojant kvapo slenkstinėmis vertėmis.
4. Analogų panaudojimas / techninių pasų kitų dokumentų duomenys.

Pažymėtina, kad kiekviena situacija yra skirtinga ir gali būti, kad 4 punkte nurodytas metodas bus geresnis variantas lyginant su 1 punkte nurodytu metodu. Todėl rengiant arba vertinant PVSV ataskaitas, reikėtų įvertinti visus pateiktus duomenis ir nuspręsti, ar pateikti duomenys yra tinkami planuojamos ūkinės veiklos skleidžiamiesiems kvapams įvertinti. Vertinant pateiktus kvapų duomenis, reikia įvertinti žemiau išdėstytas aplinkybes:

1. Ar matavimai atlikti veikiant tam tikroms technologijoms? Kokiu metu laiku atlikti matavimai? Kokiose vietose imti mėginiai? Kaip atliktas taršos šaltinių grupavimas ir t.t.
2. Koks mokslinių šaltinių patikimumas?
3. Kiek teršalų patenka į aplinką? Jei daugiau nei vienas, ar teisingai atlikti skaičiavimai? Kaip tos medžiagos veikia tarpusavyje ir t.t.
4. Ar kvapų analogai tikrai yra analogiški, ar tik veiklos pobūdis panašus?
5. Koks yra kitų dokumentų patikimumas?

Taigi, vertinant planuojamos ūkinės veiklos skleidžiamų kvapų poveikį visuomenės sveikatai, siūloma taikyti skirtingus ir įvairius vertinimo būdus.

Ūkininkai, norėdami sumažinti kvapų sklaidimą iš fermų, naudoja įvairius biostabilizatorius, pašarų papildus, kurie mažina susidarančio amoniako, sieros vandenilio kiekius išsiskiriančius nuo mėšlo. Tokių preparatų aprašymuose būna nurodytas kiekis procentiškai sumažinantis pvz. amoniako ar sieros vandenilio išsiskyrimą. PVSV ataskaitų rengėjai šiuos skaičius naudoja kvapų skaičiavimuose, nors minėtų produktų aprašymuose nėra tiesiogiai nurodoma, kiek procentiškai bus sumažinami kvapai. Kaip būtų galima įvertinti minėtų produktų įtaką kvapų sumažinimui, atliekant kvapų sklaidos skaičiavimus?

Atsakymas.

Atsakydami, pažymime, kad kiekviena situacija turi būti vertinama individualiai ir nuodugnai. Pirmiausiai reikia įvertinti pateiktų preparatų efektyvumo mokslinius įrodymus (kokio lygmens tie įrodymai apie taršos mažinimo galimybes, kokiomis sąlygomis tie moksliniai įrodymai gauti ir, ar jie gali būti panaudojami konkrečiai situacijai?)

Pavyzdžiui, jei iš taršos objekto išsiskiria daugiau nei viena kvapą turinti medžiaga, o pasinaudojant informacija, kad biostabilizatorius mažina tik amoniaką išsiskirianti nuo mėšlo (40 proc.), teigti, kad ir kvapo sumažės 40 proc. yra neteisinga. Tokiu atveju, neįvertintas lieka kitų medžiagų efektas kvapui. Taip pat dažnai kvapų mažinimas nurodomas tik tam tikro proceso metu susidarančiam kvapui vertinti, o ne viso ūkio subjekto veiklos keliamam kvapui vertinti.

Atsižvelgęs į visas aplinkybes, PVSV ataskaitos rengėjas turėtų įvertinti, ar tikslinga įvertinti biostabilizatorių įtaką kvapų sumažinimui, atliekant kvapų sklaidos skaičiavimus.

Kiaulidžių technologinio projektavimo taisyklių ŽŪ TPT 02:2010 170 p. nurodyta: „Nuo mėšlo paviršiaus mėšlidėse kvapų emisija sudaro nuo 4,1 iki 55,1 OU/(m²/s) ir priklauso nuo aplinkos temperatūros ir vėjo stiprumo“. Kadangi yra didelis skirtumas tarp nurodytų verčių, kokia gali būti priimama kvapų emisija modeliuojant kvapus nuo mėšlidžių? Parengtose PVSV ataskaitose esu matęs tokius skaičiavimus: žiemą kvapo emisija priimta – 4,1, pavasarį ir rudenį – 27,5 (vidurkis), vasarą – 55,1. Ar toks skaičiavimas priimtinas?

Atsakymas.

Kokia gali būti kvapų emisija modeliuojant kvapus nuo mėšlidžių nėra apibrėžta jokiaje metodikoje, kaip ir teiginys, kad skirtingais metų laikais bus būtent nurodyto dydžio emisijos. Tokios PVSV ataskaitoje pateiktos kvapų emisijų vertės yra tik hipotetinės, jei nepateiktos nuorodos į įrodymus.

PVSV ataskaitose numatytų kompensacinių priemonių, taršos mažinimo priemonių įgyvendinimas praktikoje, kokia situacija Lietuvoje ir kas vykdo kontrolę?

Atsakymas.

Visuomenės sveikatos priežiūrą reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą Lietuvoje vykdo Nacionalinis visuomenės sveikatos centras (toliau – NVSC) vadovaudamasis LR visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 15 str. nustatyta kompetencija ir kitais teisės aktais.

PVSV dokumentuose numatytų priemonių įgyvendinimą toliau kontroliuoja (prižiūri, kad būtų įgyvendinta) per kitas procedūras, kuriose NVSC dalyvauja (statybos procese, TIPK leidimų, taršos leidimų išdavimo procese, visuomenės sveikatos saugos kontrolės (pvz., SAZ kontrolė).

PVSV ataskaitose turėtų būti rekomendacijos dėl poveikio visuomenės sveikatai vertinimo stebėsenos, tačiau kol kas tam skiriamas nepakankamas dėmesys, siūlytume šį klausimą panagrinėti plačiau (ar dažnai numatoma, ar ji vykdoma, kam atsiskaitoma, kas vykdo kontrolę).

Atsakymas.

Visuomenės sveikatos stebėseną PVSV metodiniuose nurodymuose yra, todėl, kad Europos Sąjungos, Pasaulio sveikatos organizacijos bendruosiuose dokumentuose, metodikose toks reiškinys minimas. Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra numatyta tokios procedūros, kaip kad atitiktų pačios sąvokos „stebėseną, monitoringą“ sampratą, - kaip pastovų tam tikro veiksnio ar reiškinio stebėseną. PVSV metodiniuose nurodymuose stebėseną yra siejama su tam tikrų numatytų priemonių, technologijų, reikalavimų įgyvendinimu.

Visuomenės sveikatos stebėsenos priemonių įgyvendinimą prižiūri NVSC per jam pavestas procedūras (statybos, TIPK, taršos leidimų, visuomenės sveikatos saugos kontrolės ir pan.).

Pačių veiksnių, tokių kaip triukšmo, kvapų ar kt., ūkio subjektams vykdyti ūkio subjektų aplinkos monitoringą pagal Aplinkos monitoringo įstatymą ir jo įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus nenumatyta. Sveikatos sistemos institucijos taip pat nevykdo minimų veiksnių stebėsenos (monitoringo). Ūkio subjektai veiksnių stebėseną gali vykdyti savanoriškai arba kai tai numatyta tam tikruose leidimuose (pvz., TIPK, taršos leidimuose). Ūkio subjektai gali vykdyti ir tam tikrų technologinių procesų stebėseną, numatytų taršos mažinimo priemonių įgyvendinimą, ką atskirais atvejais numato geriausių prieinamų gamybos būdų (GPGB) dokumentai, jie gali vadintis kvapų valdymo planas, triukšmo mažinimo planas ar pan.